

РЕЗЮМЕ НА НАУЧНИ ТРУДОВЕ ЗА УЧАСТИЕ В КОНКУРС ЗА ЗАЕМАНЕ НА АКАДЕМИЧНА ДЛЪЖНОСТ от ГЛ.АС. Д-Р ВАСИЛ ХРИСТОВ ПАНДОВ

За участие в конкурс за заемане на академична длъжност „доцент“ по професионално направление 3.6. право (международно частно право), обявен в ДВ бр.33 от 17.04.2018г.

I. Монографии и книги.

„Международна компетентност по граждански и търговски дела“, монография, „Сиела. Норма“ АД, юни, 2018г., ISBN 978-954-28-2609-5.

Книгата изследва актуални въпроси на международната компетентност на българските съдилища по граждански и търговски дела. Същността, функцията, упражняването и уредбата на правомощието на съдилищата да се произнесат по спорове с международен елемент са поставени на теоретичен анализ. Уредбата на международната компетентност е част от процесуалния дял на съвременните системи на международното частно право. Тя има определящо значение за развитието на производството и за самите материални правоотношения, които са в пряка зависимост от националността на сезирания съд. Докато в областта на материалната уредба в МЧП е налице тенденция към унификация и хармонизация, то различията в уредбата на гражданския процес, в сравнителен план, остават значителни, което предопределя и голямата важност на националността на сезирания орган. В хода на изложението са анализирани понятието за международна компетентност по граждански и търговски дела на българските съдилища; видовете международна компетентност; причините и подхода към създаване на правна уредба на международната компетентност; теории за международната компетентност; упражняване на международната компетентност.

В основата на избрания критерий в диспозицията на процесуалните норми за международна компетентност стои определен вид връзка. Подробно са

разгледани надлежността на връзката или липсата на достатъчна близост между гражданското дело и българския съд. Международната компетентност се явява важен регулаторен механизъм за защита на интереси от публичен, икономически и обществен характер, включително в глобален план. Процесите на глобализация и развитие на техниката водят до отслабване на някои класически видове връзки между спора и държавата на съда и до изпълването им с ново съдържание. Опитите в регионален и в световен план за регулиране на международната компетентност посредством международни източници с променлив успех продължават интензивно през последните десетилетия. При липса на общ наднационален източник, се констатира едностранно ограничаване и неформално съгласуване на основанията за международна компетентност чрез юриспруденцията на националните правораздавателни органи.

Книгата е съобразена със съществените изменения в позитивноправната уредба и обективното развитие на процесуалните отношения с международен елемент през последните десетилетия. Присъединяването на Република България към Европейския съюз и академичното обособяване на източници на правото на ЕС с предмет на уредба процесуални отношения с международен елемент оформят в голяма степен по съгласуван и наднационален ред правилата в областта, които българските съдилища трябва да следват. Независимо от това, монографията не си поставя за цел последователното разглеждане на източниците на уредба по предмет на процесуалните отношения в правото на ЕС, каквато е насоката на много изследвания по същата тематика, а прави опит за обхващане на световните тенденции за съгласуваност с международни актове или по вътрешен път на правилата за международна компетентност. В българската правна наука има изследване на сходна тема преди повече от 30 години, което отразява разбиранията и подхода към предмета на МЧП към момента на създаването си¹. Безспорно, за три десетилетия, теорията и практиката на МЧП отбелязаха изключително динамично развитие и са източник на засилен академичен и практически интерес. Този период съответства на отварянето на българската

¹ Чипев, Т. Международната подведомственост в съдебния исков процес. С. : Наука и изкуство. 1987г.;

правна система към предизвикателствата на пазарните отношения и международното общуване, част от които са частноправните отношения с международен елемент.

В изложението подходът е на теоретичен анализ и дидактично представяне на факторите, които определят избора на законодателя да ограничи съда в упражняването на правомощията му или неговото „освобождаване” в областта на процесуалните правоотношения с международен елемент. Не се проследяват и коментират систематично отделните източници на позитивна уредба на международната компетентност, което би било обект на следващо изследване на специалния дял на международната компетентност. Настоящият труд има амбицията да представи общата постановка на международната компетентност в нейната съвременна динамика. В резултат на това се извеждат тенденциите и недостатъците на поддържането на определени основания за международна компетентност. Важна задача е разкриването на потенциала на процесуалния дял на МЧП за общ регулатор на международния обмен между държавите. В последните десет години все по отчетливо се обсъжда способността на международната компетентност да бъде средство за уредба и конструиране на отношенията между държавите в състоянието на глобализация и релавитизиране на границите. Постепенното отслабване на териториалността като връзка, включително за определяне на международната компетентност, се дължи на технологичния прогрес и последиците му за обществените отношения. Отдавна приемането за разглеждане на едно международно гражданско дело не се определя единствено през призмата, нито на държавата като публичен субект, нито на интереса на частните субекти. Въпреки че, предмет на международните граждански дела е защитата или съдействието относно възникването, развитието или погасяване на субективни права от съдържанието на частноправни отношения, ограничаването или допускането на сезиране на даден съд се определя от закрилата на определени общи, материалноправни ценности от публичен ред. Търси се пресечната точка на удовлетворяването на държавата и интереса на глобалния гражданин или търговец.

Поставените цели предполагат разширяване на кръгозора на анализа с методите на историческия, сравнителния, социологическия и икономически подход. За целта са ползвани източници на научен апарат от различни школи на съвременното МЧП – икономически метод на анализ на МЧП, теорията за близостта в МЧП (*principe de proximate*) и други. Извежда се принципът на самоограничаване на държавите в овластяването на техните съдилища при упражняване на международната компетентност по граждански и търговски дела.

Книгата се състои от около 340 страници, като е разделена на четири глави. **В първата глава** се поставят на вниманието на читателите общи теоретични въпроси относно понятието за международна компетентност; определение за нея; систематичната принадлежност на института към процесуалния дял на съвременното МЧП; видовете международна компетентност и значението на международното публично право за уредбата на международната компетентност. От гледна точка на функцията на МЧП е изведено определение на международната компетентността като „признатата от закона връзка между международното гражданско дело и българския съд, въз основа на която възниква правомощието му да се произнесе по спора, с който е сезиран“. Въведено е разграничение с други сходни понятия, ползвани в правната литература и практиката като международна подведомственост и подсъдност. Застъпена е тезата, че при международната компетентност се отчитат допълнително на процесуални цели и принципи на националното гражданскопроцесуално право, други - специфични за международното частно право интереси, като : засягане на суверенитета на държавите; съблюдаване на принципите на международното общуване; закрила на основните права на човека в международна среда; глобално управление на частноправните отношения с международен елемент; прилагането на особени повелителни норми на правото на съда²; икономически съображения относно развиването на търговския оборот и международния маркетинг на юридически услуги; конкуренцията на националните правораздавателни системи в упражняването на правомощията им; изискването за координация на правните

² Тодоров, Т. Законът на съда в българското международно частно право, С. : Наука и изкуство., 1988, 21 – 22;

системи и признаване на резултатите от упражнените правораздавателни правомощия; координацията и сътрудничеството между органи от различна националност; културна принадлежност на страните по делото и възникване на нови глобални обществени структури; изграждането на наднационални федеративни структури и т.н

Международната компетентност има съществено значение за защитата на субективните права на страните по частноправните отношения. Изведена е теза, че международната компетентност на съдилищата има определящо значение за развитието и погасяването на частноправните отношения с международен елемент, които са източник на спор. Международната компетентност е първият и най – важен въпрос от гледна точка на практикуващите юристи относно преценката за управлението на международните граждански и търговски дела. В хронологичен аспект, тя се поставя винаги преди материалния дял на МЧП или кое е приложимото право към спора. По тази причина в съвременното международно частно право се посочва, че международната компетентност е решаващият фактор при избора на съд, като правилата относно приложимото материално право са на втори план.

Разгледани са видовете международната компетентност според различни критерии, които отразяват вида на връзката на делото със сезирания съд и използвания критерий за определяне на националността на компетентния съд. В сравнителен план видовете компетентност показват висока степен на определяемост и сходства, поради което делението им е валидно, както за различните национални източници, така и за международните по своя произход такива, а именно :

- Изключителна и паралелна международна компетентност.
- Обща и специална компетентност.
- Международна компетентност по споразумение на страните.
- Компетентност с участието на слаба страна.
- Екзорбитантна международна компетентност.
- Международна компетентност по необходимост (*Forum necessitatis*).
- Международна компетентност според предмета на делото.

- Други класификации в системата на Common Law.

Определящо за уредбата на международната компетентност е отношението на държавите като субекти на международното публично право. Самото приемане на едно международно гражданско дело за разглеждане от всеки национален съд е мотивирано от засягането на личното или териториално проявление на държавния суверенитет. След преглед на етапите, през които преминава в еволюцията на теорията и практиката на международни правораздавателни органи, влиянието на международното публично право се достига до извод, че глобализацията в търговския международен обмен обосновава самоограничаване от страна на държавите при упражняване на правомощията на техните съдилища по граждански и търговски дела. Отделено е внимание на изключително подробно обсъжданото в теорията на МЧП през последните години дело *Kiobel* на Върховния съд на САЩ. Разсъжденията стъпват на приетото в сравнителен план изходно положение, че публичноправните норми не налагат преки ограничения пред държавите при упражняване на законодателната им инициатива в областта на международната компетентност, поради това че всяка държава може да не признае правните последици на чуждото решение и правните спорове не засягат публичноправни субективни права, а – частноправни. Липсата на забраняваща норма в МПП относно пределите на упражняване на компетентност по международни граждански дела, според решението *Лотус* на Постоянния международен съд при ОН, предоставя възможност за теоретично приемане съществуването на обща оправомощаваща норма за държавите да регламентират компетентността на съдилищата си в широки граници. Разгледана е тезата за съществуване на обща опровероощаваща норма или за липсата на забраняваща клауза.

Втора глава се фокусира върху същностното и ключово значение на връзката между държавата на съда и международното гражданско дело. За да се изясни това отношение и точките на контакти са анализирани влиянието на националността на приложимото материално право; теориите на отделните МЧП системи в сравнителен план за връзката; уредбата в позитивноправни източници и видовете връзка. Въпросът за взаимното проникване и влияние на националността

на съд (*forum*) и на приложимо материално право (*ius*) е традиционна обект на съждения и на изследователски интерес. Застъпена е теза, че съвременното развитие на обществените отношения се отразява на целенасоченото унифициране на съд и приложимо в източниците на уредба. Извежда се твърдението, че не е налице йерархично подчиняване на приложимото право спрямо националността на компетентния съд по мотиви, свързани с териториализма на примата на правото на съда пред чуждото право. Съвпадението на процесуална и материална уредба е целенасочено и преследва закрилата на интересите на субектите, и специално в областта на семейните и наследствени отношения с международен елемент. Единството на *forum* и *ius* има социална функция. МЧП е средство за реализиране от страна на държавата на целите на групата. Интересът на личността и индивидуалните свободи се реализират чрез общия обществен интерес и кореспондиращото задължение на държавите да предоставят справедливо решение с оглед на социалните и икономически отношения.

Анализът на еволюцията в позитивноправната уредба на правилата за международна компетентност позволява да се разберат причините за развитието на източниците в сравнителен план. Застъпена е теза, че билатерализацията или ползването на правила за местна подсъдност от гражданския процес в качеството им на процесуални правила за международна компетентност е неефективно, методологично неправилно и не отговаря на съвременните тенденции в обективната уредба на МЧП. Специално внимание е отделено на международните източници на международната компетентност – видове и съдържание. По своето съдържание, международните договори, които уреждат международна компетентност, се класифицират, според това дали съдържат уеднаквена уредба на международната компетентност и/или на правилата за признаване и допускане и изпълнение на чуждестранни съдебни решения, на *единични, двойни и смесени*. Единичните (*single*) договори съдържат уредба само на една от двете материи – на пряката или т.нар. непряка международна компетентност, според това дали основанието за компетентност се прилага на етапа на сезиране на съда или при екзекватурата на чуждото решение. С Понятието непряка международна

компетентност е елемент от съдържанието на процесуалните отношения по признаване и допускане на изпълнението и представлява приетите за допустими и приемливи основания за компетентността на чуждия съд с оглед екзекватурата на чуждото решение. Причините за липсата на международен договор с универсален характер в областта на международната компетентност са изяснени. Издаването на международни източници на уредба на международната компетентност се характеризира с трудността пред държавите да съгласуват волята си относно допустимите основания за международна компетентност, начина на тяхното упражняване и разрешаването на конкуренцията между едновременната претенция на органите на няколко държави да разгледат спора. По тази причина, уредбата на международната компетентност в съвременните източници на МЧП, в сравнителен план, все още е основно национална и едностранна, създадена по вътрешен път или с регионално значение (право на ЕС). Застъпва се тезата, че съвременната *пряка* уредба на международната компетентност е партикуларна, като усилията за въвеждане на универсална регулация нямат обозрима рамка. Националната МЧП уредба на България следва общите тенденции, а именно :

- Първостепенна роля на източниците на правото на ЕС. С присъединяването към ЕС България стана част от семейството на държавите членки, прилагащи обща унифицирана система на международната компетентност, която е затворена в отношенията между тях. По тази причина, България прилага два режима на правила – в отношенията с държавите членки и в тези с трети държави. Изключение са новите източниците на уредба на семейните и наследствени отношения, в които се създава общ, унифициран режим на компетентността, без субсидиарно прилагане на националните правила и независимо от връзката с трета държава;
- Второстепенна роля имат националните правила за компетентност в КМЧП и останалите вътрешноправни източници, доколкото се прилагат извън европейския режим в отношенията с трети държави;
- Ограничена роля на вече сключените двустранни договори за правна помощ по граждански и търговски дела, които уреждат правила за международна компетентност с трети държави. В отношенията с трети държави, след

влизане в сила на източници на правото на ЕС, България няма правомощия за упражняване самостоятелно на нормотворческа компетентност, включително относно изменение, допълнение или денонсиране на международни договори, предоставяне на съгласие за присъединяване на трети държави;

- Прилагане на многостранни международни договори в областта на международната компетентност, които имат специален предмет на уредба, поради липсата на общ акт с глобално значение по предмета. Условие за прилагането на този договор е позицията на ЕС спрямо него;
- Липса на възможност България самостоятелно да определя с вътрешни и международни актове правила за международна компетентност в областите, в които Съюзът е упражнил нормотворческата си компетентност. Най – съществена сфера, запазена за националните източници на уредба, е режимът на компетентност по граждански и търговски дела, когато ответникът е свързан с трета държава и не е налице основание за компетентността на съд на Съюза³. Тази възможност е ограничена от международни договори, по което България е съдоговорител, както бе посочено.

Относно обосновката на връзката на делото с държавата на съда, проследяват се основните теории за това в сравнителен план. Различни обстоятелства определят решението на компетентните органи да приемат първичната връзка между международното гражданско дело и държавата чрез създаването на правила за международна компетентност според инструментариума на различните правни системи. Отношението към страните по спора и неговия предмет, абстрактното отстояние на делото спрямо съда, публичноправни интереси на отделните държави и международните организации от регулиране на процесуалните правоотношения са основите на различните теории за учредяването на международната компетентност – теории относно упражняването на власт, лично върховенство и справедливост. През призмата на международното публично право са приложени съответно принцип на

³ Решение на Съда на ЕО от 01.03.2005г. по дело C- 281/02, Owusu v.Jackson, т.31-34;

териториалната компетентност; принцип на пасивната лична връзка; принцип на защита и универсален принцип. На следващо място, международната компетентност е оценена като средство за регулиране на икономическите отношения или подходът на икономическата теория в МЧП. Теорията за неутралното регулиране на правоотношенията с международен елемент в МЧП чрез принципа на характеризираща връзка с дадена държава се допълва от системната конкуренция между държавите в областта на икономическите отношения. Последните влияят пряко на решението на държавите да дадат уредба на процесуалните отношения с международен елемент. Накрая е поставена на вниманието на читателя водещата в съвременното МЧП теория за самоограничаването на държавите при определяне на международната компетентност. Самоограничаването от страна на държавите съставлява създаване и прилагане на правила за международна компетентност, които се основават на т.нар. разумно упражняване на правораздавателната власт (*reasonable, raisonnable*). Принципът за разумно привързване на международното гражданско дело към държавата на съда изисква наличието на достатъчна и надлежна връзка. Изведена е тезата, че съществува общ сравнителноправен принцип на международната компетентност по граждански дела – поставяне на разумни граници на властта на съдилищата. Той следва не от изрично отнапред формулирани правила на международното частно или на международното публично право, а - съставлява единственият начин за осигуряване надлежното функциониране на компетентните органи като глобална мрежа.

Проследени са основните видове връзка на делото с държавата на съда - лична връзка; териториална връзка; субективна връзка, производна и изключителна връзка. Специално внимание е отделено на т.нар. тясна връзка, като качествен показател. При процесуалните правоотношение справедливостта в МЧП изисква компетентният съд да притежава достатъчна връзка със спорното отношение, в резултат на което постановеното решение от съда, намиращ се в сериозна връзка със спора, ще бъде признато от другите държави. Формулиран е извода, че естеството на процесуалните правоотношения, които предполагат повече от един компетентен съд, определят връзката на съда като достатъчна или

надлежна, а – не най – тясната. Независимо от липсата на превъзходна степен като определение на връзката, тя трябва да отговаря на определени критерии.

Представено е развитието на отделните видове връзки с оглед способността им да отразят разумното привързване на делото с държавата на съда. Приматът на териториалната връзка в съвременното МЧП и отстъплението на личната отразяват промяната във връзката между субектите и заобикалящата ги социална среда. Глобализацията води до структурни промени в традиционните връзки на лицата с територията и държавния суверенитет. Наблюдават се различни тенденции по отслабване на териториалното върховенство на суверенитета и упражняването му в нови насоки. Обичайното местопребиваване със съдържанието, което притежава към момента, има ролята на териториална връзка от личен характер или с лична насоченост – пресечна точка между личната и териториална връзка. Посочено е значението на интернет и комуникациите в интернет обществото за определяне на връзката с оглед достъпа до надлежен съд.

В **трета глава** се анализират мутациите или отклоненията от надлежната връзка, а именно – екзорбитантната, изключителната или универсалната международна компетентност.

Съдържанието на екзорбитантната международна компетентност и нейните разновидности са представени. Достига се до тезата, че защитната функция на екзорбитантната компетентност като средство за гарантиране на важни интереси на страните или на държавата срещу поведение, което има неблагоприятни последици на територията на съда, оправдава нейното съществуване. Екзорбитантната квалификация на интензитета на връзката между държавата и международното гражданско дело не е забранена, по принцип. Недопустимо е само нейното ползване в случаи, които не отговарят на закрилната ѝ роля. Като обща компетентност, обаче, тя следва да бъде забранена, поради ненадлежна връзка със съда и се запази приложното ѝ поле в ограничени случаи. Начините за ограничаване на екзорбитантната международна компетентност и разликата ѝ с екзорбитантното упражняване на надлежна компетентност са очертани. Изводът е, че отричането ѝ е правилно, в случаите, когато тя се прилага като неограничено от допълнителни критерии основание за обща компетентност в полза на ищеца. В тази

хипотеза, тя съставлява привилегия, често пъти дискриминационна, в полза на ищците. Разгледани са три от най – характерните проявления на екзорбитантната компетентност – 1. компетентност по мястото на връчване на съдебните документи – (САЩ); 2. компетентност по местонахождение на имуществото (Германия) и 3. компетентност по гражданството на ищеца (Франция).

Изключение от традиционната плуралистична уредба на международната компетентност е изключителната компетентност. Дадено е определение за нея, разгледани са причините за въвеждането и начините на употреба, както и видовете. Изключителната компетентност се учредява поради особено тясна връзка между спора и съда, независимо от териториалната връзка на делото със страните. Тя има смисъл от съществуване само, когато за ищеца е възможно да сезира повече от един компетентен съд. Изключителната компетентност трябва да се разграничава от изчерпателното определяне на основанията за международна компетентност в даден източник, който изключва субсидиарното приложение на други източници. Формурана е обща характеристика при определяне на най – тясната връзка в случаите на изключителна компетентност - наличието на публичен интерес от гледна точка на държавата, свързан с нейната организация, правомощията на нейните органи и упражняването на суверенитета. Тези обстоятелства изискват споровете да бъдат разрешени от нейните съдилища. Направен е извод, че изключителната международна компетентност внася смущения в международната хармония на решенията. Тя има своето основание само по спорове, които са пряко относими към упражняването на публичноправни правомощия – действителност на вписвания в регистри, съответно – упражняване на принуда. В случаите на спорове относно вещни права върху недвижими имоти и договори за наем на недвижими имоти, тя не намира подобна аргументация, освен желанието за приложение на особените повелителни норми на засегнатата държава и може да бъде формулирана като специална алтернативна компетентност.

Налице е първият задълбочен анализ на универсалната международна компетентност по граждански и търговски дела. Поставени са нейните основи и теоретична обосновка, аргументи за съществуването ѝ. Типично поле за изява на

универсалната компетентност е международното наказателно право. Тя съставлява крайност, която се характеризира с възможна липса на каквато и да е връзка между делото и държавата на компетентния орган; израз на универсалния принцип на международното публично право като основание за упражняване на международната компетентност от държавата по граждански дела. Достига се до тезата, че универсална компетентност може да има за предмет спорове, чиито предмет е нарушението на правата на човека или в други случаи на неправомерно поведение, което изисква глобална реакция от всички държави. Проблемът е в определяне на тези спорове като обхват. Все още предстои дълъг път преди държавите да намерят взаимно приемливо разрешение чрез международен източник, който да регламентира с процесуални норми на МЧП най - значими случаи на непозволено увреждане – права на човека и засягане на околната среда. Има малка вероятност универсалната международна компетентност, дефинирана засега теоретично, да намери позитивноправно съществуване в бъдеще чрез създаване на национална уредба по подобие на Alien Tort Statute или чрез сформирание на специализирани международни граждански правораздавателни органи по модела на Международния наказателен съд. За сметка на това, екзорбитантните основания за международна компетентност и съда по необходимост (*Forum necessitatis*) се явяват подходящ механизъм за регулация.

Проследена е уредбата на начина на упражняване на международната компетентност – с императивни обективни правила, съответно гъвкавата и субективна преценка на съда да приеме делото за разглеждане. Представени са разликите в режима на проверката от страна на българския съд за наличие на компетентност в две хипотези - компетентността, произтича от източник на правото на ЕС; 2. компетентността, произтича от международен договор, друг акт или вътрешноправен източник.

В четвърта глава е отделено място на отношението на основните права на човека към международната компетентност и, по – специално, правото на справедлив съдебен процес според Европейска конвенция за защита правата на човека и основните свободи. Правото на справедлив процес е универсален качествен критерий при въвеждане на уредба на процесуалните правоотношения с

международен елемент. То има пряко отношение към определяне на вида на връзката между държавата на съда, нейната интензивност и начин на приложение. Правото на справедлив процес има косвен принос за определяне на съдържанието на процесуалните стълкновителни норми, като може да има характер на общ показател за оценка или да бъде в основата на самия белег за определяне на компетентния съд. Анализирани са относимите актове на юриспруденцията на Съд по правата на човека и на Съд на ЕС. Относно уредбата в актове на правото на ЕС, се проследява въведената презумпция за равностойна закрила. Тъй като уредбата на международната компетентност е пряко относима към задължението за взаимно доверие между държавите членки. Спрямо приемане на международното гражданско дело за разглеждане са посочени възможностите на правото на справедлив процес да има положително действие за сезиране на съда и отрицателно – за десезирането му. Прави се извод, че, извън случаите на *forum necessitatis* в правото на ЕС, малко вероятно е българските съдилища да приемат международното гражданско дело, мотивирайки се пряко с нормата на чл.6, §1 от Конвенцията и с липсата на чужд съд, с който производството има естествена връзка. Следва да се въведе уредба в КМЧП на съд по необходимост в областта на граждански и търговски дела, като се балансира изискването за определена достатъчна връзка.

Като конкретен израз на защита на правото на справедлив процес се разглежда международната компетентност на съда по необходимост (*Forum necessitatis*). Представени са предпоставките за упражняването ѝ, същността, начина на уредба и конкретните позитивноправни измерения. Достига се до тезата, че *Forum necessitatis* представлява именно изключителна връзка на делото с държавата на съда, създадена за постигането на определена функционална цел – забраната за отказ от правосъдие. Съдържанието на *Forum necessitatis* в новите източници на Международното частно право на Европейския съюз и анализът на съдебната практика на държавите-членки показват, обаче, че от гарант на правото на достъп до правосъдие той умело се използва като инструмент за постигане на материалноправни резултати при защита на определени универсални права и за провеждане на юридическа политика на екстериториалност. Съдът по

необходимост има допълващ характер спрямо системата от правила за международна компетентност. Той е гъвкава процесуална формула за международна компетентност, тъй като допуска наличие на достатъчна връзка, която не е определена по вид и съдържание. Предвид, обстоятелството, че изключителната връзка е приложима, когато нормално компетентният съд не може или не може да се очаква да бъде сезиран поради значителна трудност за ищеца, тя се явява, в много случаи, екзорбитантна. В източниците на правото на ЕС, тази връзка е насочена единствено към коригиране на липсата на достъп до съд пред органи на трети държави, като подобна хипотеза се счита невъзможна в пространството на Съюза.

II. Коментари.

„*Регламентът Брюксел II A* : Регламент (ЕО) No 2201/2003 на Съвета от 27 ноември 2003 година относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност, с който се отменя Регламент (ЕО) No 1347/2000“, София : Сіела, 2014. **стр.до стр....**

Коментарът е посветен на основополагащия източник на уредба на процесуалните отношения в съвременното българско международно частно семейно право. Проследяват се основанията за международна компетентност по дела относно родителска отговорност – чл.8 до чл.13 от Регламента – обща норма за компетентност по обичайно местопребиваване на детето (чл.8) и промяната му в ограничени случаи (чл.9); пророгация на компетентност по дела относно родителската отговорност (чл.12); субсидиарна компетентност (чл.13) и компетентност в случаи на отвлечане на деца (чл.10 и чл.11). Въвеждането на комплексна уредба на международната компетентност на съдилищата на държавите – членки по дела относно родителска отговорност е значителен напредък в позитивноправното развитие на съдебното сътрудничество по гражданско – правни въпроси с презгранично значение. Регламентът въвежда подробни правила относно компетентността по дела относно родителска отговорност, които функционират в система и имат общо приложение.

Причините за въвеждане на обща уредба на компетентността по дела относно родителска отговорност са комплексни – преодоляване на препятствията, които създава пред правилното функциониране на вътрешния пазар и свободното движение на хора несигурността относно упражняването на родителска отговорност при спорове с презгранични последици; създаване на равнопоставено третиране на всички деца, независимо дали са на съпрузите по брачното производство; реализиране на политическите амбиции на Съвета за създаване на съдебно пространство на свобода, сигурност и правосъдие; развитието на международното сътрудничество в областта на родителската отговорност в рамките на Хагската конференция по международно частно право и приетата Конвенция от 19.10.1996г. за компетентността, приложимото право, признаването, изпълнението и сътрудничеството във връзка с родителската отговорност и мерките за закрила на децата.

Коментарът си спира на релевантната към датата на издаването практика на български съдилища, Съд по правата на човека и Съд на ЕС. Отправени са критични бележки към някои изводи на юриспруденцията и е застъпено авторовото мнение. Последени са различни практически аспекти на упражняването на международната компетентност и значение на висшия интерес на детето. Налице е първи подробен анализ на съдържанието на териториалния критерий за връзка по обичайното местопребиваване на детето в светлината на практиката на Съда на ЕС и на хагските конвенции.

2. Коментар на Регламент 650/2012, част от сборен труд със заглавие *„Регламентите по международно частно право на Европейския съюз 2009 – 2016г. Тенденции и новости в уредбата“*, „Сиела. Норма“ АД, ноември, 2017г.

Коментарът акцентира върху историческия и сравнителен метод на анализ, като проследява в детайли процеса по приемане на Регламент (ЕС) № 650/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 4 юли 2012 година относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения и приемането и изпълнението на автентични актове в областта на наследяването и относно създаването на европейско удостоверение за наследство. Представени са

причините за приемане на акта, търсения компромис между държавите членки от континенталния правен кръг и от системата на Общото право, съответно – обхватът на уредба и основните принципи. Систематичното място на Регламента е определено в съотношение с другите международни източници. Сравнителният анализ показва, че в областта на стълкновителните норми относно международна компетентност и приложимо право, исторически, има наложени няколко критерия – връзка по последното местоживееие (домицилий) на наследодателя към момента на смъртта; по местонахождение на вещите и по гражданството на наследодателя. Посочени са причините за избора на формулата на привързване по обичайното местопребиваване на наследодателя към момента на смъртта. Коментарът включва изследване на структурата на източника и на съотношението му с други източници на българското МЧП.

III. Статии и студии.

1. Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи като източник на българското международно частно право”, част от сборен труд със заглавие *„Международният договор - източник на международното частно право”*, „Сиела. Норма” АД, октомври, 2013г. ISBN 978-954-28-1356-9.

Студията е посветена на значението на Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи за уредбата на процесуалните и материални правоотношения от предмета на международното частно право. Налице е нарастващо влияние на основните права за определяне на съдържанието и приложението на институтите на международното частно. Правоотношенията са анализирани в духа на системана на МЧП като правен клон – международна компетентност, приложимо материално право и признаване и допускане на изпълнението. Българските правоприлагащи органи следва да отчитат влиянието на Конвенцията върху уредбата на частноправните отношения с международен елемент. Безспорно е, че Конвенцията не съдържа характерните за МЧП стълкновителни норми за определяне на приложимо право, нито норми относно международна компетентност или екзекватура. Тя не е създадена с оглед регулиране на

частноправни отношения с международен елемент и не е инструмент за унифициране на МЧП уредба, а – има значително по-широк обхват и урежда публичноправни правоотношения. Нейните норми отразяват общи принципи на *jus cogens*, поради което са формулирани по обобщен начин, който не позволява същите да бъдат класифицирани и като особени повелителни норми от наднационален порядък. Българският правоприлагащ орган няма да може да реши поставения пред него въпрос ограничавайки се само до приложението на нормите на Конвенцията, поради неконкретния им характер и заложения в тях принцип на минимална закрила.

Значението на Конвенцията и нейните публичноправни норми за МЧП е структуроопределящо относно:

- основанията за международна компетентност и начина на гъвкавото им прилагане от страна на съда;
- определяне съдържанието на привръзките на стълкновителните норми;
- правото на признаване и допускане на изпълнението на чужди съдебни решения и метода на признаване на възникнали правоотношения.

2. Студия в сп. „Търговско право”, бр.3 от 2016 със заглавие *"Приспособяването в международното частно право"*.

Студията е първото изследване в българската теория на МЧП на института на приспособяването. Представена е същността на приспособяването, неговата функция и определение, проявни форми и позитивноправна уредба. Проведено е разграничение от други институти на МЧП – подвижно стълкновение, предварителен въпрос и аналогия на закона. Посочено е, че приспособяването съставлява дейност на компетентните органи по издирване на процесуалните или материалноправни норми, регулиращи елементите на правоотношението, свързано с две или повече правни системи, и тяхното съчетаване, съответно изменение на хипотезиса или диспозицията на правните норми с цел съставяне на нова норма за поведение, а при невъзможност за това - внасяне на промяна в критерия за привързване на стълкновителна норма.

Въведени са разграничения в различните форми на приспособяването: според предмет на уредба, според механизма или според етапа от процеса на правоприлагане. Приспособяването невинаги е възможно да се приложи, като пределите му се определят от различни фактори. Анализирано е приложението на приспособяването в съдебната практика. Направен е извод, че приспособяването е институт, който има широко приложение, както при прилагане на нормите на процесуалния, така и на тези от материалния дял на българското международно частно право. В действащата позитивноправна българска уредба на МЧП няма обща норма, която да регулира формите, предпоставките и последиците от приспособяването. Приспособяването позволява примиряването на правни уредби, които имат значителни различия, както и разрешаване на деликатния въпрос относно пресечната точка на различни институти на процесуалния или материален дял на МЧП.

3. Статия в сп. „Съвременно право”, бр.1 от 2017 със заглавие "*Свободно движение на удостоверения по граждански и търговски дела в Европейския съюз*".

Статията е посветена на процесуалните отношения с международен елемент от областта на признаването и изпълнението на чуждестранни съдебни решения и други актове в рамките на пространството на свобода, сигурност и правосъдие на ЕС. Процесуалните източници на международното частно право на ЕС в областта на екзекватурата постъпателно налагат унификация на производството чрез придружаване на чуждия акт от удостоверение по образец. Значението на удостоверението измества, в определени случаи, фокусът от самия чужд акт, чийто превод не е необходим. Различните източници придават и различна доказателствена сила на удостоверенията, като някои от тях имат общосъюзно действие, докато други – не. Практическата полза на удостоверенията води до въвеждане на нови средства за облекчаване на заинтересованите страни като динамични електронни форми, които не се нуждаят от превод в по – голямата си част. В основата на цялата система остава взаимното доверие между органите на гражданското съдопроизводство на държавите членки. По тази причина, другите

международни източници на уредба в областта не създават подобни „паспорти“ на чуждия акт.

4. Статия в сп. „Правна мисъл“, бр.4 от 2017г. със заглавие *„Свободно движение на официални документи в Европейския съюз“*.

От 16 февруари 2019г. започва да се прилага Регламент (ЕС) 2016/1191 на Европейския парламент и на Съвета от 6 юли 2016 година за насърчаване на свободното движение на гражданите чрез опростяване на изискванията за представяне на някои официални документи в Европейския съюз и за изменение на Регламент (ЕС) № 1024/2012. Регламентът цели да осигури свободния обмен на някои официални документи в съответствие с принципа на взаимно доверие и насърчаването на свободното движение на хора в рамките на Европейския Съюз. Регламентът е крачка назад от предложението предмет на уредбата в Зелената книга и в Предложението за регламент на Европейската комисия. Той не предвижда реалното приложение на метода на признаването на личния статут на физическите лица като елемент от инструментариума на европейското Международно частно право, по този начин предоставяйки на преценката на Съда на Европейския съюз да се произнася при бъдещи случаи на липса на признаване на възникналите лични правоотношения на гражданите на Съюза.

Статията разглежда въпросите относно методите на уредба и, по – специално, метода на признаването в международното частно право в светлината на новия регламент. Не се създава право на признаване на правоотношения или вече възникнали под действието на чужд правен ред субективни права. Дългоочакваното приложение на метода на признаването на правоотношения, обективирани в чужди актове за гражданско състояние или в други официални документи, не е сред инструментите на правна регламентация в източниците на МЧП на ЕС. Това може да бъде обяснено с обстоятелството, че практиката на Съда на ЕС, която изисква да се признаят елементи на личния статут на физическите лица, удостоверени от

чужд орган, се основава на правото на свободно придвижване и пребиваване в рамките на територията на държавите - членки, както и на правото на установяване.